

УДК 78.9

Богдан Жулковський

РЕПЕРТУАР САМОГЛАСНИХ, САМОПОДОБНИХ І ПОДОБНИХ КОНДАКІВ В УКРАЇНСЬКИХ АНФОЛОГІОНАХ¹

Спів «на подобен» у гимнографії візантійсько-слов'янського обряду є найпоказовішим для трьох жанрових груп: стихири, екзапостиларії та тропарі. Реконструйовано репертуар кондаків великих свят за Анфологіонами Київської митрополії Єрусалимської доби. Виділено три групи кондаків – самогласні, самоподобні, подобні. Складено інципітарій самоподобних кондаків і деяких сідальнів із зазначенням нотованих джерел. Це уможливило реконструкцію річного нотованого репертуару піснеспівів даного типу. **Ключові слова:** кондак, сідален, тропар, рукопис, стародрук, Типікон, Анфологіон, Мінея Святкова, нотолінійний Ирмологіон, самогласен, самоподобен, подобен.

Система співу за моделями («на подобен») є фундаментальною в церковному співі візантійсько-слов'янського обряду. Її генеза сягає раннього Християнства, оскільки відомо, що найдавніші новозавітні піснеспіви були наслідують старозавітних (псалмів, біблійних пісень). Упродовж VI–VIII ст. відбулася кристалізація співу за моделями на основі двох макрожанрів: кондака² і канону, а у IX–XI ст. цей принцип виконання поширився на монострофи, які прийнято класифікувати за трьома групами:

- 1) *стихири* (на Вечірні на «Господи воззвахъ», на стиховні, на Літїї, на Утрені після 50-го псалма, на хвалітех, воскресні євангельські, на поклоніння Хресту);
- 2) *екзапостиларії* та *світільни*;
- 3) піснеспіви *тропарного типу* (тропарі, тропарні богородичні, хрестобогородичні, мученичні, сідальни, іпакої, монострофні *кондаки*).

Система жанрових моделей *стихир*, наявних у візантійських Тропологіях VIII ст., згодом увійшла до найдавніших Міней³. Перші зразки стихир «на подобен» являють собою «кальки» раніше створених богослужбових текстів із замінами деяких слів (згодом – словосполучень) або ж містять спільну з ними рефренну фразу⁴. Натомість у IX–XII ст. формується новий принцип творення «на

¹ Інші назви Анфологіону (Анфологіонъ), які трапляються у слов'яно-руських рукописах і стародруках XV–XIX ст.: Анфологій, Анфологіа, Анфологъ, Трефологіонъ, Трѣфологіонъ, Трефологій, Трѣфологъ, Праздничнаа Мінеа, Цвѣтнаа Мініа, Цвѣтословъ.

² Ікоси полістрофного кондака створювалися за моделлю першого із них.

³ Позначки «просъ» перед стихирами у візантійських Тропологіях або Мінеях дають інформацію, що їх необхідно співати за моделями вказаних у леммах стихир.

⁴ Деякі стихири богоявленського циклу майже ідентичні до стихир Страсної чи Пасхальної седмиць. Принцип «подобіа» (а не повтору) в них відображено виключно заміною ключових слів: «Въскрьсѣніе» – «Кръщеніе»; «Тридневному Въскрьсѣнію» – «Спасительному Богоавленію»; «Пригвоздивса на Кръстѣ» – «Въ струахъ Кръстивыйса». Схоже трапляється в кондаках: наприклад, вербальний текст кондака Покрова Богородиці «Дѣваа днесь предстоить въ церкви» (3-го гласу) є «калькою» Різдяного «Дѣваа днесь Пресушественнаго раждаеть». Три стихири із циклу на «Господи воззвахъ» великої Вечірні на Успіння

подобен» – написання метричної, мелодичної і структурної «копії» канонічного зразка на новий вербальний текст⁵.

Найуживаніші мінейні стихири-моделі:

- «Небеснымъ чиномъ Радованіе» («Γῶν οὐρανίων Ταγμάτων») – 1-го гласу;
- «Прѣхвальній моученицы» («Πανεύφημοι μάρτυρες») – 1-го гласу;
- «Егда отъ дрѣва» («Ὅτε ἐκ τοῦ ξύλου») – 2-го гласу;
- «Доме Евфрафовъ» («Οἶκος τοῦ Ἐφραθά») – 2-го гласу;
- «Яко добра въ моученицѣхъ» («Ὡς γενναῖον ἐν μάρτυσιν») – 4-го гласу;
- «Зъванный съвыше» («Ὁ ἐξ ὑψίστου κληθεῖς») – 4-го гласу;
- «Дастъ знаменіе» («Ἐδοκας σημείωσιν») – 4-го гласу;
- «Радоуйса, постыническихъ» («Χαίροις ἀσκητικῶν») – 5-го гласу;
- «Въсе оупованіе» («Ὅλην ἀποθέμενοι») – 6-го гласу;
- «Третій день Въскресе» («Τρίμερος ἀνέστης») – 6-го гласу;
- «О прѣславное чудо» («Ὡ τοῦ παραδόξου θαύματος») – 8-го гласу.

Як правило, самоподобні стихири знаходяться у греко-візантійських та слов'яно-руських стихирарях мінейних і тріодних, у деяких інших кодексах епохи Студійського типікону. Найдавніший слов'яно-руський приклад самоподобних стихир зафіксовано у спеціальному розділі Типографського кондакаря (ГТГ, К–5349, арк. 117зв.–124). Також стихири-моделі знаходяться в українських і білоруських нотолінійних Ірмологіонах кінця XVI – середини XIX ст., у нотних антологіях Західної України другої половини XIX – першої третини XX ст. («Гласопѣснецъ», «Напѣвникъ», «Простопѣніе»).

Моделі греко-візантійських і слов'яно-руських стихир, переважно тріодного циклу, досліджено сучасними музикознавцями та філологами⁷.

мають спільне рефренне закінчення (експліцит), запозичене з першої: «Обрадованна, радуйса, съ Тобю Господь, подай мірови Тобю велію милость».

⁵ Никифорова А. Подобны в византийской гимнографии. Этапы развития (на материале воскресных, рождественских, богоявленских песнопений) // *Przegląd Wshodnioeuropejski* (Olsztyn). – 2014. – № V/1. – С. 199–212.

⁶ У богослужбовій практиці доби Єрусалимського типікону стихиру-модель 5-го гласу преп. Саві Освяченому «Радоуйса, постыническихъ» досить часто замінюють стихирою на Воздвиження «Радоуйса, Живоносний Кръсте».

⁷ Подаємо список основних, найпоказовіших у евристичному плані досліджень: Schidlovsky N. *The Notated Lenten Prosomoia in the Byzantine and Slavic traditions*. – Thesis (Dissertation) ... Ph. D. (Musicology). – Princeton, 1983. – XVI + 343 p.; Грузинцева Н. Стихиры-самогласны Тріодного Стихираря в древнерусской рукописной традиции XII – XVII вв. – Автореф. дисс. ... канд. искусств. – Ленинград, 1990. – 26 с.; Школьник И. Византийская стихира V–XII веков (музыкальный и литургический аспекты). – Автореф. дисс. ... канд. искусств. – Москва, 1994. – 27 с.; Артамонова Ю. В. Песнопения-модели в древнерусском певческом искусстве XI–XVIII веков. – Дисс. ... канд. искусств. – Москва, 1998. – С. 43–97; Момина М. А. Самоподобные песнопения (автоμελα) в церковнославянских богослужебных рукописях // *Русь и южные славяне: Сборник статей к 100-летию со дня рождения В. А. Мошина (1894–1987)* / Сост. и отв. ред. В. М. Загребин. – Санкт-Петербург, 1998. – С. 165–176.

Двомастами роками пізніше системи моделей стихир сформувалася система моделей *екзапостиларіїв* і *світільнів*⁸. Найбільше їх написано на моделі екзапостиларіїв Неділі мироносиць «Жены оуслышите» («Γυναῖκες ἀκούτισθητε») та Небесним Силам «Небо звѣздами» («Ὁ οὐρανὸν τοῖς ἀστροῖς»), а також світільнів Преображення «Свѣтъ неизмѣнный» («Φῶς ἀναλλοίωτον»), Різдва Христового «Посѣтиль ны есть» («Ἐλεσκέψατο ἡμᾶς») і Стрітєння «Духомъ въ святилище» («Ἐν πνεύματι τῷ ἱερῷ»). У богослужбових співацьких рукописах не існує спеціальних «Подобників» для світільнів.

Система подобнів екзапостиларіїв досліджена сучасними музикознавцями Гердою Вольфрам⁹ і Крістіаном Троельсгардом¹⁰, насамперед, за матеріалами грецьких кодексів із медіавізантійською нотацією, зокрема, на прикладі воскресного екзапостиларія 1-го іхосу «Τοῖς μαθηταῖς συνέλθωμεν» («Съ оученики възыйдемъ»).

Найскладніше спів за моделями проявився у жанрах тропарної групи (тропарі, кондаки, сідальни, іпакої, богородичні, хрестобогородичні, мученичні). Серед тропарів поширеними моделями є воскресні тропарі 1-го і 5-го гласів «Камѣни знамѣнаемоу» («Τοῦ λίθου σφραγισθέντος»), «Събезначальное Слово» («Τὸν συνάναρχον Λόγον») і тропар Похвали (8-го гласу) «Повелѣнное таинство» («Τὸ προσταχθὲν μυστικῶς»). Останній створений преподобним Романом Мелодосом як проіміон полістрофного кондака, присвяченого Пресвятій Богородиці. Зауважимо, що мученичні, богородичні і хрестобогородичні піснеспіви зрідка слугують моделями для інших жанрів тропарної групи.

Найпоширенішими з-поміж піснеспівів тропарної групи є *кондаки* і *сідальни*. Відомо, що ці жанри можуть мати спільні мелодичні моделі. Їх досліджено як на матеріалі візантійських кодексів, переважно західними музикознавцями¹¹, так і на

⁸ Детальніше про світільни та екзапостиларії див.: Аріскіна Н. Походження жанру світільна та екзапостиларія: історико-літургичний аспект // Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського / Упорядник Н. О. Герасимова-Персидська. – Київ, 2006. – Вип. 41. – С. 151–165. – [Старовинна музика: сучасний погляд. – Книга 2].

⁹ Wolfram G. Ein neu miertes Exaposteilarion Anastasimon Konstantins VII // Byzantios : Festschrift für Herbert Hunger zum 70. – Wien, 1984. – S. 333–338.

¹⁰ Troelsgård C. The Exaposteilaria Anastasima with Round Notation in MS Athos, Iberon 953 // Studi di musica bizantina : In onore Giovanni Marzi. – Lucca, 1995. – P. 15–28; Troelsgård C. An Early Constantinopolitan Sticherarion MS Leukosia, Archbishopric of Cyprus, Mousikos 39, and its notated Exaposteilaria Ansatasima // Paleobyzantine Notations. – Hernen, 1999. – T. II. – P. 159–172; Troelsgård C. The Repertories of Model (Automela) in Byzantine Musical Manuscripts // Cahiers de l'Institut du Moyen Âge Grec et Latin. – Copenhagen, 2000. – № 71. – P. 3–27.

¹¹ Levy K. An Early Chant for Romanus : Contacium Trium Puerorum? // Classika et Mediaevalia. – Copenhagen, 1961. – Vol. 12. – P. 172–175; Raasted J. An Old Melody for Τῆ Ἡπειράχῳ Στρατηγῶ // Studi di musica bizantina : In onore G. Marzi. – Lucca, 1995. – P. 3–14; Raasted J. Zur Melodie des Kontakions Ἡ Παρθένος σήμερον // Musica Antiqua Europae Orientalis : Acta Scientifica. – Bydgoszcz, 1982. – Vol. 5. – P. 191–204; Raasted J. Kontakion Melodies in Oral and Written Tradition // The Study of Medieval Chant : Paths and Bridges, East and West : In Honor of Kenneth Levy / Ed. P. Jeffery. – Cambridge, 2001. – P. 281–289; Jung A. The Kathismata in the Sophia Manuscript Kliment Okhridski // Cahiers de l'Institut du Moyen Âge Grec et Latin. – Copenhagen, 1991. – № 61. – P. 47–77; Haas Max. Modus als Skala –

прикладі слов'яно-руських кондакарів¹². Автором статті здійснена реконструкція репертуару тріодних кондаків Київської митрополії епохи Єрусалимського типікону і подана комплексна характеристика кондака як особливого гімнографічного жанру¹³.

Метою цієї статті є відновлення репертуару кондаків з Анфологонів Київської митрополії XV – XIX ст. Відповідно до цього поставлено чотири завдання:

- 1) огляд історії Анфологону та розміщення в ньому кондаків;
- 2) складання хронологічного інципітарія вибраних кондаків Анфологону Київської митрополії Єрусалимської доби¹⁴ з вказівками свята (імені святого), гласу, співвідношення моделі з похідною (рemarkи «самогласен», «самоподобен»), грецького відповідника;
- 3) розмежування трьох груп кондаків, котрі трапляються в нотованих Анфологонах: самогласних, самоподобних і подобних;
- 4) складання інципітарія самоподобних кондаків і окремих самоподобних сідальнів за гласами, із вказівкою на кодекси, у яких вони наявні в нотованому вигляді.

Як літургічна книга, Анфологон («Цвѣтословъ»; інша назва Трѣфологон – «сладость словеснаа») сформувався на основі репертуару Мінеї празничної в Київській митрополії у ранньомодерну добу. Первісно цей термін позначав назву невеликого візантійського Стихираря (мінейного і тріодного), котрий міг включати деякі інші пісенспіви та короткі теоретичні трактати (XII–XIII ст.). У слов'яно-руській традиції термін набув іншого значення – це була богослужбова *антологія*, куди увійшли служби дванадесятих неперехідних, окремих великих свят на честь Ісуса, Богородиці та великих святих. Унійні Анфологони, крім основного мінейного репертуару, могли містити вставки зі служб Тріодіону,

Modus als Modellmelodie : Ein Problem musikalischer Überlieferung in der Zeit vor den ersten notierten Quellen // Palaeobyzantine Notations / Edd. J. Raasted and C. Troelsgård. – Hernen, 1995. – Т. I. – Р. 11–32.

¹² Владышевская Т. Ф. Типографский Устав и музыкальная культура Древней Руси XI – XII веков // Типографский Устав : Устав с Кондакарем конца XI – начала XII века. – Москва : Языки слав. культур, 2006. – Т. 3 : Исследования. – С. 116–119. Артамонова Ю. В. Песнопения-модели в древнерусском певческом искусстве XI – XVIII веков. – Дисс. ... канд. искусств. – Москва, 1998. – С. 17–42.

¹³ Жулковський Б. Кондаки у Тріодях Київської митрополії доби Єрусалимського Типікону (самогласні, самоподобні, подобні) // Студії мистецтвознавчі / ІМФЕ; гол. ред. Г. А. Скрипник. – Київ, 2014. – № 1. – С. 101–115; Жулковський Б. Кондак як гімнографічний жанр: літургічні та музикознавчі аспекти // Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. – Київ, 2013. – Вип. 109. – [Старовинна музика – сучасний погляд. – Кн. 6] (готується до друку).

¹⁴ У статті наведено репертуар кондаків дванадесятих неперехідних і деяких великих свят мінейного циклу, служби яких, згідно Типікону, передбачають відправу Всенощного Бдіння чи Утрені з поліелеєм. Мінейні кондаки святим із словословними, шестерічними чи простими (без святкового знаку) службами до поданого списку включено частково, проте визначено всі моделі самоподобних, за якими їх виконували.

Пентикостаріону, Октоїха, інших літургічних книг¹⁵. Перше друковане видання Анфологіону було підготовлене ієрмн. Памвою (Бериндою) у співпраці з архім. Єлисеєм (Плетенецьким) та ігум. Іовом (Борецьким) і здійснене 1619 р. у друкарні Києво-Печерської лаври. Юрій Ясіновський вважає, що за методом відбору репертуару ненотовані анфологіони є паралеллю до українсько-білоруських нотолінійних Ірмолоїв¹⁶.

Генеза Анфологіона сягає V–VII ст., коли сформувався єрусалимський Лекціонарій (або Канонар), до складу якого увійшли старозавітні псалми та найдавніші християнські монострофні піснеспіви. У результаті появи нових полістрофних жанрів – стихир і канонів – із Лекціонарія виокремився інший богослужбовий збірник – Тропологій (VII–IX ст.), який у грузинській церковно-співацькій практиці отримав назву Іадгари¹⁷. Перші Мінеї службові виникли у IX ст. унаслідок збільшення кількості служб і поділу Тропологію на три окремі кодекси: Мінею, Тріодь та Октоїх. Мінея празнична сформувалася дещо пізніше службовою, у результаті уніфікації щоденних монастирських служб із Мінею службових, здійсненої для потреб парафіяльних храмів¹⁸.

Найдавніші візантійські мінеї Студійської епохи (IX–XI ст.) містять більше богослужбових піснеспівів, ніж найдавніші Єрусалимські, оскільки впродовж XI–XIII ст. відбулося значне скорочення служб¹⁹. В основу перших стародрукованих видань Міней, як візантійських, так і слов'яно-руських, покладено Єрусалимські. Основними відмінностями єрусалимських Міней від студійських є, з одного боку, наявність всенощного бдіння та малої вечірні, а також прокимнів, киноників (причастних) і синаксарів (після шостої пісні канону, які заміняли собою архаїчні полістрофні гомілії-кондаки), а з другого – це відсутність святкових «блаженних». Студійські мінеї X–XII ст. укладено за жанровим принципом, а єрусалимські XIII–XIV ст. – за богослужбовим²⁰.

¹⁵ Турилов А. А., Статис Г., Никитин С. И. Анфологион // Православная Энциклопедия. – Москва, 2001. – Т. 3. – С. 10–11.

¹⁶ Ясіновський Ю. Нотний Ірмологіон як тип рукописного кодексу: питання структурної організації тексту // До джерел / Ad fontes : Збірник наук. праць на пошану Олега Купчинського з нагоди його 70-річчя. – Київ; Львів, 2004. – Т. 1. – С. 394–406.

¹⁷ Детальніше про цей тип літургічного кодексу див.: Хевсуриани Л. Іадгари // Православная Энциклопедия. – Москва, 2009. – Т. 20. – С. 419–424.

¹⁸ Кривко Р. Славянские Служебные Минеи как источник по византийской гимнографии // Христианский Восток. – Санкт-Петербург; Москва : Индрик, 2013. – Т. 6 (XII). – С. 378–390; Никифорова А. К вопросу о происхождении служебной Минеи: о структуре, составе и месаслослове служебных Минеи IX – XII вв. из библиотеки монастыря в мц. Екатерины на Синае // Материали міжнародної науково-богословської конференції «Росія – Афон : Тисячелітє духовного єдїнства». – Москва, 2008. – С. 380–389.

¹⁹ Еортологічним ядром слов'яно-руської Мінеї празничної Єрусалимського типу є служби дев'ятьох дванадєятих неперехідних свят (Рїздво Богородици, Воздвиження, Введення, Рїздво Христове, Богоявлення, Стрїтення, Благовїщення, Преображення, Успїння), а також п'ятьох великих свят, котрі за літургічними особливостями прирівнюють до дванадєятих (Покрова, Обрїзання, апп. Петра й Павла, Рїздво Іоана Предтечи, Усікновення).

²⁰ Никифорова А. Ю. Из истории Минеи в Византии : Гимнографические памятники VIII – XII веков из собрания монастыря святой Екатерины на Синае. – Москва, 2012. – 397 с.

Сучасний російський філолог і літургіст Володимир Василик зауважив, що «ні у Вірменському, ні в Грузинському Лекціонарії, ні в Єрусалимському Тропології літургічно кондак не засвідчений, ні у Вечірні, ні в Утрени Іадгарі для нього немає відповідної літургічної позиції»²¹. Монострофні кондаки увійшли до візантійських Міней унаслідок впливу константинопольської богослужбової традиції на палестинську. Наприклад, у Мінеї березневій IX–X ст., яка нині зберігається в монастирі святої Катерини на Сінаї (Sin. Gr. 607), міститься ненотований монострофний кондак (проіміон, кукуліон) Сорока мученикам Севастійським «Πᾶσαν στρατιάν τοῦ κόσμου» («Все воинство міра») 2 плагального іхосу (6 гласу), створений «на подобен» проіміона Вознесіння Господнього «Τῆν ὑπερ ἡμῶν πληρώσας οἰκονομίαν» («Еже о насъ съвършивъ смотреніе»). У найдавніших грецьких Мінеях служебних і празничних кондаки подано без визначення жанру і подобна.

У переважній більшості слов'яно-руських Міней празничних і служебних доби Київської Русі (Студійська епоха) кондаки присутні; їх виконують на Утрени після 6 пісні канону. У рукописних і стародрукованих мінеях епохи Єрусалимського уставу також міститься багато кондаків із зазначенням у леммах гласу та подобна.

Відомо, що тексти ненотованих богослужбових книг були основою для усного співацького виконання на службах. Для узручнення логічного, інтонаційно довершеного виконання структурні розділи піснеспівів диференціювалися. Так, тексти піснеспівів поділено на колони за допомогою спеціальних музично-синтаксичних (діакритичних) знаків (висока чи низька крапка, двокрапка, крапка з комою, кома, зірочка, хрестик).

З-поміж рукописних Міней празничних окремі містять вставки основних служб Тріюдей постової і цвітної (ЛННБ, НД 91, НД 389, НД 24, НД 43) або ж у додатку, служби Мінеї общої (ЛННБ, НТШ 615 / 1, НТШ 241). Багато рукописних Міней празничних поділено на дві окремі книги: 1) вересень – січень; 2) лютий – серпень. Зрідка вони трапляються у трьох кодексах: 1) вересень – листопад; 2) грудень – квітень; 3) травень – серпень.

При складанні інципітарія орієнтувалися на найдавніші київський і львівський Анфологіони, видані 1619 р. у Києво-Печерській лаврі, 1632 р. – у Львівському Успенському братстві (а також 1643 р. в містечку Довгополе, 1647 р. – в Кутейнському монастирі, у 1678 р. – у Новгород-Сіверську, 1777 р. – в Почаєві та 1783 р. – в Супрасльській лаврі; частково залучено рукописні мінеї празничні з фондів НБУВ і ЛННБ).

Подаємо «синопсис» кондаків найбільших свят за анфологіонами (мінеями празничними) Київської митрополії Єрусалимської доби (XV–XX ст.) із зазначенням дати, свята (або імені святого, котрому присвячений кондак), інципіта, гласу, подобна (або позначень «самоподобен», «самогласен»), іноді грецького відповідника.

ВЕРЕСЕНЬ

²¹ Василик В. В. Происхождение канона : История. Богословие. Поэтика. – Санкт-Петербург, 2006. – С. 47.

- 1 вересня:* Новоліття – «Въ вышнихъ живый, Христе Царю», глас 2 (подобен «Вышнихъ»); преп. Симеона Стовпника – «Вышнихъ ища, съ вышними съвокуплааа» («Τὰ ἄνω ζητῶν τοῖς κάτω συναπρόμενος»), глас 2 (самоподобен);
- 7 вересня:* Передсвято Різдва Пресв. Богородиці – «Дѣваа днесь и Богородица Марїа», глас 3 (подобен «Дѣваа днесь»);
- 8 вересня:* Різдно Діви Марїї – «Іоакімъ и Анна поношенїа безчадства» («Ἰωακείμ καὶ Ἄννα ὀνεϊδισμοῦ ἀτεκνίας»), глас 4 (самогласен);
- 9 вересня:* св. Іоакима і Анни – «Веселитьса нынѣ Анна», глас 2 (подобен «Вышнихъ ища»);
- 13 вересня:* Оновлення храму в Єрусалимі – «Небо многосвѣтлое Церковь явиса», глас 4 (подобен «Явилса»); «Обновленїе духа въ сердцыхъ», глас 2 (подобен «Твердыа»); Передсвято Воздвиження – «Явиса днесь отъ нѣдръ», глас 4 (подобен «Явилса»);
- 14 вересня:* Воздвиження – «Вознесыйса на Крестъ волею» («Ὁ ὑψωθείς ἐν τῷ σταυρῷ ἐκουσίως»), глас 4 (самоподобен);
- 26 вересня:* ап. Іоана Богослова – «Величіа твоя дѣвствениче» («Τὰ μεγαλεῖά σου παρθένε τίς διηγῆσεται»), глас 2 (подобен «Въ молитвахъ»).

ЖОВТЕНЬ

- 1 жовтня:* Покрова – «Дѣваа днесь предстоить въ церкви», глас 3 (подобен «Дѣваа днесь»); апостола від сімдесятьох Ананїї – «Яко въ молитвахъ теплый» («Ὁ ἐν πρεσβείας θερμότητος ἀντιλήπτωρ»), глас 2 (подобен «Въ молитвахъ»); преп. Романа Мелодоса (Сладкопівця) – «Божествными духа добродѣтельми», глас 8 (подобен «Възбранной»);
- 6 жовтня:* ап. Фоми – «Премудрости и благодати наполниа» («Ὁ σοφίας θείας χάριτος πεπληρωμένος»), глас 4 (подобен «Явилса еси»);
- 9 жовтня:* ап. Якова – «Твердо премудростнаа повеленїа», глас 2 (подобен «Твердыа»);
- 18 жовтня:* ап. Луки – «Истиннаго благочестїа проповѣдника», глас 2 (подобен «Твердыа»);
- 26 жовтня:* Спомин “труса” – «Избави труса тажкаго всѣхъ», глас 6 (подобен «Еже о насъ»); вмч. Димитрія Солунського – «Кровїи твоихъ струами, Димитріе» («Τοῖς τῶν αἱμάτων σου πείθοις Δημήτριε»), глас 2 (самоподобен);
- 28 жовтня:* преп. Іова Почаївського – «Явилса еси истиннаа вѣры столпъ», глас 4 (подобен «Явилса еси»).

ЛИСТОПАД

- 1 листопада:* преп. Косми і Дамїана – «Їже благодать прїемше исцѣленїемъ» («Οἱ τὴν χάριν λαβόντες τῶν ἰαμάτων»), глас 2 (самоподобен);
- 8 листопада:* арх. Михаїла – «Архістратиже Божїй» («Ἀρχιστράτηγε Θεοῦ»), глас 2 (самогласен);

- 13 листопада: свт. Іоана Златоустого – «Съ небесь приєм божественную благодать», («Ἐκ τῶν οὐρανῶν ἐδέξω τὴν θεῖαν χάριν»), глас 6 (подобен «Еже о насъ»);
- 14 листопада: ап. Филипа – «Оученикъ и другъ Твой» («Ὁ μαθητὴς καὶ φίλος σου»), глас 8 (подобен «Яко начатки»);
- 16 листопада: єв. Матфея – «Мытарское иго отъвергъ» («Τοῦ τελονίου τὸν ζυγὸν ἀπορρίψας»), глас 4 (подобен «Вознесыйсѧ на Крестъ»);
- 20 листопада: Введення Матері Божої – «Веселїѧ днесь вселеннаѧ», глас 4 (подобен «Явилсѧ еси»);
- 21 листопада: Введення Пресв. Богородици – «Пречистаѧ церкви Съпасова», («Ὁ καθαρῳτάτος ναὸς τοῦ σωτῆρος»), глас 4 (подобен «Вознесыйсѧ на Крестъ»);
- 30 листопада: ап. Андрія Первозванного – «Їже мужеству тезоименитаго» («Τὸν τῆς ἀνδρείας ἐπώνυμον θεηγόρον»), глас 2 (подобен «Въ молитвахъ»).

ГРУДЕНЬ

- 4 грудня: вмч. Варвари – «Їже въ Троицѣ благочестно пѣваемому» («τῷ ἐν τριάδι εὐσεβῶς ὑμνουμένῳ»), глас 4 (подобен «Вознесыйсѧ»); преп. Іоана Дамаскіна – «Пѣснописца и честнаго», глас 4 (подобен «Вознесыйсѧ»);
- 5 грудня: преп. Сави Освященного – «Яко отъ младенства Богови жертва», глас 8 (подобен «Възбранной»);
- 6 грудня: свт. Миколая – «Въ мврѣхъ, свате Николае» («Ἐν τοῖς μύροις ἄγιε ἱεροῦγός»), глас 3 (подобен «Дѣваѧ днесь»);
- 9 грудня: Зачаття Пресв. Богородици – «Празднуеть днесь вселеннаѧ Аннино» («Ἐορτάζει σήμερον ἡ οἰκουμένη τὴν τῆς Ἄννης»), глас 4 (подобен «Явилсѧ еси»);
- 13 грудня: муч. Євстратія – «Свѣтлѣйшій явилсѧ» («Φωστῆρ ἐφάνης λαμπρότατος»), глас 2 (подобен «Въ молитвахъ»); «Вѣтїйствуѧ предъ беззаконующими», глас 3 (подобен «Дѣваѧ днесь»);
- Неділя перед Рїздвом Христовим: Святых праотців і отців – «Рукописаннаго образа не почетше» («Χειρόγραφον εἰκόνα μὴ σεβασθέντες»), глас 6 (самоподобен);
- 17 грудня: прр. Даниїла і трьох отроків – «Очистившисѧ Духомъ свѣтозарное», глас 3 (подобен «Дѣваѧ днесь»);
- 21 грудня: Предсвѣто Рїздва Христового – «Дѣваѧ днесь Превѣчное Слово» («Ἡ παρθένος σήμερον τὸν προαιώνιον Λόγον»), глас 3 (подобен «Дѣваѧ днесь»); митр. Київського Петра «Възбранному и дивному», глас 8 (подобен «Възбранной»);
- 25 грудня: Рїдво Христове – «Дѣваѧ днесь Пресущественнаго раждаеть» («Ἡ Παρθένος σήμερον τὸν ὑπερούσιον τίκτηι»), глас 3 (самоподобен);
- 26 грудня: Післясвѣто Рїздва Христового, Собор Пресв. Богородици – «Їже прежде денница отъ Отьца», глас 6 (самогласен);
- 27 грудня: первомуч. Стефана – «Владыка вчера къ нам плотїю явисѧ» («Ὁ δεσπότης χθὲς ἡμῖν»), глас 3 (подобен «Дѣваѧ»);

Неділя після Різдва Христового: Царя Давида та апостола Іакова – «Веселїа днесь Давидъ исполнаетса», глас 3 (подобен «Дѣваа днесь»).

СІЧЕНЬ

- 1 січня:* Обрізання Господне – «Їже всаческихъ Господь обрѣзанїе терпить», глас 3 (подобен «Дѣваа днесь»); свт. Василя Великого – «Явилса степень недвижимъ» («Ὁρθος βάσις ἄσειστος»), глас 4 (подобен «Явилса еси»);
- 4 січня:* Передсвято Хрещення – «Въ строуахъ днесь», глас 4 (подобен «Явилса»); сімдесятохъ апостолів «Христовыхъ оученикъ ликъ», глас 2 (подобен «Вышнихъ»);
- 6 січня:* Хрещення (Богоявлення) – «Явилса еси днесь вселеннѣи, и свѣтъ Твой» («Ἐλεφάνις σήμερον τῆ οἰκουμένη καὶ τὸ φῶς»), глас 4 (самоподобен);
- 7 січня:* Собор Іоана Предтечі– «Плотскаго Ти пришествїа оубоавса Іорданъ» («τὴν σωματικὴν σου παρουσίαν δεδοικῶς»), глас 6 (самогласен);
- 10 січня:* свт. Григорія Ниського – «Окомъ душевнымъ бда, сватителю» («τὸ ὄμμα τῆς ψυχῆς γρηγορῶν ἱεράρχα»), глас 1 (подобен «Ликъ ангельскїй»); «Церкви божественный сватитель», глас 2 (подобен «Въ молитвахъ»);
- 11 січня:* преп. Феодосія Великого – «Насажденъ въ дворѣхъ» («Πεφυτευμένος ἐν αὐλαίῳ»), глас 8 (подобен «Възбранной»);
- 17 січня:* преп. Антонія Великого – «Житейскихъ молвъ оставль», глас 2 (подобен «Вышнихъ ища»);
- 20 січня:* преп. Єфимія Великого – «Въ честнѣмъ рождествѣ твоєм» («Ἐν τῇ σεπτῇ γεννήσει σου»), глас 8 (подобен «Яко начатки»);
- 25 січня:* свт. Григорія Богослова – «Богословнымъ азыкомъ твоимъ», глас 3 (подобен «Дѣваа днесь»);
- 30 січня:* Трьохъ Вселенськихъ іерархів: Іоана Златоустого, Василя Великого і Григорія Богослова – «Сващенна и боговѣщанна», глас 2 (подобен «Твердыа»).

ЛЮТИЙ

- 1 лютого:* Передсвято Стрітення– «Їже съ Отцемъ Слово Сый невидимо», глас 6 (самогласен);
- 2 лютого:* Стрітення – «Оутробу Дѣвичу освативъ Рождествомъ» («Ὁ μήτραν παρθενικὴν ἀγίαςας»), глас 1 (самоподобен);
- 3 лютого:* Післясвято Стрітення Господнього. правед. Симеона – «Старець днесь воспрїатъ на руку», глас 4 (подобен «Явилса»).

БЕРЕЗЕНЬ

- 9 березня:* Сорока мучеників Севастїйських – «Все воинство мїра оставльше» («Πᾶσαν στρατιὰν τοῦ κόσμου»), глас 6 (подобен «Еже о насъ»);
- 24 березня:* Передсвято Благовіщення – «Всѣмъ земнымъ начало спасенїа», глас 8 (подобен «Възбранной»);
- 25 березня:* Благовіщення Пресв. Богородиці – «Възбранной Воеводѣ побѣдительнаа» («τῇ Ἡπερμάχῳ Στρατηγῶ»), глас 8 (самоподобен);

26 березня: арх. Гавриїла – «Пресвѣтлыа и честныа», глас 8 (подобен «Възбранной Воеводѣ»).

КВІТЕНЬ

23 квітня: вмч. Георгія – «Воздѣланъ Богомъ» («Γεωργηθεῖς ὑπὸ θεοῦ»), глас 4 (подобен «Вознесыйса»);

25 квітня: ап. Марка – «Съвыше пріємъ благодать Духа» («Ἐξ ὕψους λαβὼν τὴν χάριν»), глас 2 (подобен «Вышнихъ»);

30 квітня: ап. Іакова – «Гласъ божественный оуслышав» («Φωνῆς θεϊκῆς ἀκούσας»), глас 2 (подобен «Вышнихъ ища»).

ТРАВЕНЬ

3 травня: преп. Феодосія Печерського – «Звѣзду Русскую днесь почтемъ», глас 3 (подобен «Дѣваа днесь»);

6 травня: правед. Іова Багатостраждального – «Яко воистинну зѣло», глас 8 (подобен «Яко начатки»);

9 травня: Перенесення мощей свт. Миколая – «Възыйде яко звѣзда отъ востока до запада», глас 3 (подобен «Дѣваа»);

10 травня: ап. Симона Зилота «Павлу явиса събесѣдникъ», глас 2 (подобен «Вышнихъ ища»);

11 травня: преп. Мефодія та Кирила – «Святителей чудную двоицу», глас 3 (подобен «Дѣваа днесь»);

20 травня: муч. Фалалея – «Моученикомъ сострадальникъ явиса», глас 3 (подобен «Дѣваа днесь»); митро. Київського Олексія – «Яко солнце незаходимое отъ гроба», глас 8 (подобен «Яко начатки»);

21 травня: Рівноапостольних Константина і Єлени – «Константїнь днесь съ матерїю Єленою», глас 3 (подобен «Дѣваа днесь»).

ЧЕРВЕНЬ

11 червня: апп. Варфоломія і Варнави – «Яко веліе солнце явиса» («Ὁρθῆς μέγας ἦλος»), глас 4 (подобен «Явилса еси»); «Господень былъ еси всеистинный», глас 3 (подобен «Дѣваа днесь»);

19 червня: ап. Іуди – «Павлу явьльса собесѣдникъ», глас 2 (подобен «Вышнихъ»); «Твердымъ оумомъ избранъ оученикъ», глас 2 (подобен «Твердыа»);

24 червня: Рїздво Іоана Хрестителя – «Неплоды днесь Христова» («Ἦ πρὶν στεῖρα σήμερον Χριστοῦ»), глас 3 (подобен «Дѣваа днесь»);

29 червня: апп. Петра і Павла – «Твердыа и боговѣщанныа проповѣдателя» («Τοῦς ἀσφαλεῖς καὶ θεοφθόγγους»), глас 2 (самоподобен).

ЛІПЕНЬ

2 липня: Покладення Ризи Богородиці – «Одѣанїе всѣмъ вѣрнымъ нетлѣнїа» («Περὶβολὴν πᾶσι πιστοῖς»), глас 4 (подобен «Вознесыйса»);

- 10 липня: Покладення Ризи Господньої – «Одѣаніе нетлѣніа спасительнаго», глас 4 (самогласен); преп. Антонія Печерського – «Възложивъ себе Богу отъ юности», глас 8 (подобен «Въбранной»);
- 11 липня: кн. Ольги – «Въспоемъ днесъ Благодѣтеля», глас 4 (подобен «Явилсѧ еси»); муч. Євфиміи «Подвиги въ страданіи», глас 6 (подобен «Еже о насъ»);
- 15 липня: кн. Володимира – «Подобствовавъ великому въ апостолахъ Павлу», глас 8 (самогласен); муч. Кирика та Іулітти «Въ объатїихъ носаци Христу мученица» («Ἐν ἀγκάλαις φέρουσα»), глас 4 (подобен «Явилсѧ»);
- 20 липня: прр. Ілї – «Пророче и проповѣднице великихъ дѣлъ» («Προφήτα καὶ πρῶβτα»), глас 2 (самогласен);
- 22 липня: мироносиці Марїї Магдалини – «Предѣстоащи преславнаа оу Креста», глас 3 (подобен «Дѣваа днесъ»);
- 24 липня: кн. Бориса і Гліба – «Възсіа днесъ преславнаа памать», глас 3 (подобен «Дѣваа днесъ»);
- 25 липня: Успїння св. Анни – «Прародителей Христовѣхъ памать» («Προγόνων Χριστοῦ τὴν μνήμην ἐορτάζομεν»), глас 2 (подобен «Вышнихъ»);
- 27 липня: вмч. Пантелеймона – «Подобникъ сый Милостивому» («Μιμητὴς ὑπάρχων τοῦ ἐλεήμονος»), глас 5 (самогласен).

СЕРПЕНЬ

- 5 серпня: Передсвято Преображення – «Божественнымъ днесъ Преображеніемъ», глас 4 (подобен «Явилсѧ еси»);
- 6 серпня: Преображення – «На горѣ преобразилсѧ еси» («Ἐπὶ τοῦ ὄρους μετεμορφώθης»), глас 7 (самогласен);
- 9 серпня: ап. Матфія – «Свѣтозарное яко солнце во весь мїръ», глас 4 (подобен «Явилсѧ еси»);
- 14 серпня: Передсвято Успїння – «Въ славнѣй памати Твоей», глас 4 (подобен «Явилсѧ еси»);
- 15 серпня: Успїння Пресв. Богородици – «Въ молитвахъ неоусыпающую Богородицу» («Τὴν ἐν πρῆσβείαις ἀκοίμητον Θεοτόκον»), глас 2 (самоподобен);
- 16 серпня: Нерукотворного Образа (Убруса) – «Неизреченнаго и божественнаго», глас 2 (подобен «Въ молитвахъ»);
- 29 серпня: Усікновенія главы Іоана Предтечі – «Предтечево славное оусѣкновение» («Ἐν τῷ προδρόμῳ ἐνδοξὸς ἀποτομή»), глас 5 (самогласен).

У богослужбовому репертуарі великих свят особливої ваги набувають найуживаніші *самоподобні кондаки* та *самоподобні сідальни*, на моделі яких написано переважну більшість мінейних кондаків. На основі нашого інципітарія, перечислимо відомі мелодичні моделі кондаків, більшість з яких наявна в українсько-білоруських нотолінійних Ірмолоях та інших нотованих джерелах (зокрема, у Кондакарях).

**Репертуар самоподобних кондаків, сідальнів і тропарів
для мінейних кондаків**

ГЛАС 1

«Ликъ ангельский» («Χορὸς Ἀγγελικός»)
Стрітєння Господнє, 2 лютого (сідалєн)

Піснеспів відсутній у греко-візантійському Ашбурнгамєнському псалтиконі (Cod. Laur. Ashburn. 64), хоча зустрічається у двох слов'яно-руських кондакарях: Успенському 1207 р. (ГИМ, Усп. 9, арк. 71зв.–72зв.) і Троїцькому кінця XII ст. (РГБ, Тр. 23, арк. 30–31). В них піснеспів означено як кондак Передсвятя Стрітєння Господнього, а його подобном названо тріодний кондак Неділі про блудного сина Студійської доби «Объятїа Отча». В анфологіонах і лютневих мінеях доби Єрусалимського уставу піснеспів міститься у службі Стрітєння Господнього як самоподобний *сідалєн* після першої кафізми. У нотованому вигляді він іноді трапляється в українсько-білоруських ірмологіонах, у розділі подобних (часто болгарського напіву).

«Гробъ Твой, Спасе» («Τὸν τάφον σου Σωτήρ»)
Велика субота; Неділя 1-го гласу (сідалєн)

На його модель розспівано єдиний мінейний кондак: великомученицям Вірі, Надії, Любові та їх матері Софії «Софїи честныа священнѣйшыа вѣтви» (17 вересня). Піснеспів занотований у деяких українсько-білоруських нотолінійних ірмологіонах (зокрема, НБУВ, ф. I, 3367, арк. 35 зв.).

«Оутробу Дѣвичу освативъ» («Ὁ μῆτραν παρθενικὴν ἁγιάσας»)
Стрітєння Господнє, 2 лютого (кондак)

Він слугує моделлю для єдиного віднайденого нами мінейного кондака: апостолам від 70-десяти і дияконам Прохору, Тимону, Пармену і Никанору «Дїакони честніи и самовидцы» (28 липня).

ГЛАС 2

«Вышнихъ ища, съ вышними» («Τὰ ἄνω ζητῶν τοῖς κάτω»)
Преподобного Симеона, 1 вересня (кондак)

Піснеспів зафіксований у візантійському Ашбурнгамєнському псалтиконі 1289 р. (Cod. Laur. Ashburn. 64, арк. 45–45зв.) та чотирьох слов'яно-руських кондакарях: Типографському (ГТГ, К–5349, арк. 24 зв.–25), Благовіщенському (РНБ, Q.п.І.32, арк. 1–1зв.), Успенському (ГИМ, Усп. 9, арк. 1зв.–2зв.) і Троїцькому (РГБ, Тр. 23, арк. 2–3). Кондак св. Симеонові Стовпнику є найпоширенішою моделлю для кондаків 2 гласу (використовується близько вісімдесятьох разів) і окремих сідальнів Студійської та Єрусалимської епох. Цей піснеспів (болгарського напіву) трапляється в розділі подобнів у деяких українсько-білоруських нотолінійних ірмологіонах (зокрема, НБУВ, Соф. 112/645, арк. 185зв.; ЛННБ, НТШ 235, арк. 196 зв.–197).

«Твердыа и боговъѣщанныа» («Τοῦς ἀσφαλεῖς καὶ θεοφθόγγους») *Апостолів Петра і Павла, 29 червня (кондак)*

Кондак є в Ашбурнгаменському псалтиконі (Cod. Laur. Ashburn. 64, арк. 154 зв.–155) і трьох слов'яно-руських кондакарях: Благовіщенському (РНБ, Q.п.І.32, арк. 48–48зв.), Синодальному (ГИМ, Син. 777), Успенському (ГИМ, Усп. 9, арк. 91 зв.–93). У Студійську епоху він був також самоподобним сидальном Октоїха (зокрема, РНБ, Соф. 122; РНБ, Соф. 123). У ненотованому вигляді кондак апостолам Петру й Павлу міститься у Мінеях празничних і служебних Єрусалимської епохи та в білоруському нотолінійному Ірмолої 1714 р. (РНБ, Кап. Q.10, арк. 1зв.).

«Въ молитвахъ неоусыпающую» («Τὴν ἐν πρεσβείσις ἀκοίμητον») *Успіння Богородиці, 15 серпня (кондак)*

Піснеспів нотований в Ашбурнгаменському псалтиконі (Cod. Laur. Ashburn. 64, арк. 170 зв.–171 зв.) й чотирьох давньоруських кондакарях: Типографському (ГТГ, К–5349, арк. 76 зв.–77), Троїцькому (РГБ, Тр. 23, арк. 50–51), Успенському (ГИМ, Усп. 9, арк. 108–108 зв.), Синодальному (ГИМ, Син. 777). Кондак Успінню зустрічається у деяких українсько-білоруських нотолінійних ірмолях (НБУВ, Соф. 122/645, арк. 189зв.–190), особливо ж у трьох великих рукописних ірмологіонах першої половини – середини ХІХ ст. з колекції Києво-Печерської Лаври (НКПКЗ, Кн. 2186, арк. 186–186 зв.; НКПКЗ, Кн. 2084, арк. 18 зв.–19; НКПКЗ, Кн. 2087, арк. 18 зв.–19).

«Кровій твоихъ струами» («Τοῖς τῶν αἱμάτων σου πείθοις») *вмч. Димитрія, 26 жовтня (кондак)*

На модель кондака вмч. Димитрію Солунському розспівано два мінейні кондаки: преп. Ксенії «Твою страннонравную, љеніе, памать» (24 січня) і святителю Афанасію «Православїа насадивъ оученїа» (2 травня).

«Їже благодать прїемше» («Οἱ τὴν χάριν λαβόντες») *Святих Косми і Даміана, 1 листопада (кондак)*

Кондак Космі та Даміану є моделлю єдиного мінейного кондака – преп. Матроні «За любовь Господню» (9 листопада).

ГЛАС 3

«Дѣваа днесъ» («Ἡ Παρθένος σήμερον») *Різдво Христове, 25 грудня (кондак)*

Піснеспів є в Ашбурнгаменському псалтиконі (Cod. Laur. Ashburn. 64, арк. 75 зв.–76), у двох слов'яно-руських кондакарях: Типографському (ГТГ, К–5349, арк. 46), Успенському (ГИМ, Усп. 9, арк. 47–48 зв.). Є також у Мінеях служебних і празничних Студійської епохи (ХІ–ХІV ст.) з позначенням «самогласен», наприклад, в Мінеї грудневій ХІІІ ст. (РГАДА, Тип. 97); у нотованому вигляді – у Демественнику ХV ст. (РГБ, Волок. 240). Кондак Різдва Христового є поширеним в українських та білоруських нотолінійних ірмолях з кінця ХVІ ст. Тут він поширений у декількох напівах: київському, руському, межигірському, острозь-

кому чи без означень (ЛННБ, МВ 50, арк. 118 зв.–119), а також болгарського (НБУВ, ф. I, 5457, арк. 87 зв.–88; НБУВ, ДА, 351П, арк. 301зв.–302) і грецького з грецьким текстом в кириличній транслітерації (ЛННБ, МВ 50, арк. 119 зв.–120; ГИМ, Син. певч. 1381, арк. 1; НБУВ, Універс. 20М/184, арк. 394 зв.).

«Божественна вѣры исповѣданіе»
Святого Павла, 6 листопада (тропар)

На подобен тропаря свт. Павлу Сповіднику Константинопольському розпівано два мінейні кондаки доби Єрусалимського уставу: свт. Амвросію Медіолянському «Божественними догматы облістаа» (7 грудня) і мученику Єміліану «Божественною ревностію распалаемь» (18 липня). В епоху Студійського уставу для кондаків третього гласу була єдина модель «Дѣваа днесь Пресушественнаго раждаеть».

ГЛАС 4

«Явилса еси днесь» («Ετεφάνης σήμερον»)
Богоявлення (Хрещення Господнє), 6 січня (кондак)

Піснеспів віднайдений в Ашбурнгаменському псалтиконі (Cod. Laur. Ashburn. 64; арк. 83–83 зв.), слов'яно-руських Типографському (ГТГ, К–5349, арк. 49–49 зв.), Успенському (ГИМ, Усп. 9, арк. 54зв.–55) і Синодальному (ГИМ, Син. 777) кондакарях. В українських і білоруських нотолінійних ірмологіонах кондак Богоявленню поширений у трьох напівах: київському чи руському (трапляється у розділах «подобників»: НКПКЗ, Кн. 2186, арк. 175; НКПКЗ, Кн. 2087, арк. 150 зв.; НКПКЗ, Кн. 2084, арк. 150 зв. та у львівському виданні Ірмолая 1904 р., арк. 130, без означення назви напіву), а також болгарському (НББ, 091 / 4202, арк. 208; НБУВ, I, 4070, арк. 205), грецькому (ЛННБ, МВ 50, арк. 120).

«Вознесыйса на Крестъ» («Ο ὑψωθεῖς ἐν τῷ σταυρῷ»)
Воздвиження, 14 вересня (кондак)

Кондак є в Ашбурнгаменському псалтиконі (Cod. Laur. Ashburn. 64, арк. 49–49зв.), у чотирьох слов'яно-руських кондакарях: Типографському (ГТГ, К–5349, арк. 27–27зв.), Благовіщенському (РНБ, Q.п.І.32, арк. 4–4зв.), Троїцькому (РГБ, Тр. 23, арк. 5–6), Успенському (ГИМ, Усп. 9, арк. 5–6). В октоїхах Студійської доби цей піснеспів зустрічається як сідален, модель для інших сідальнів (РНБ, Соф. 122; РНБ, Соф. 123). Цей кондак болгарського напіву зустрічається в українських і білоруських нотолінійних ірмологіонах у розділі подобнів, іноді в розділі празничних піснеспівів (НБУВ, Соф. 112 / 645, арк. 188).

ГЛАС 6

«Еже о насъ съвѣршивъ» («Τὴν ὑπὲρ ἡμῶν πληρώσας»)
Вознесіння Господнє (кондак)

Гимн є в Ашбурнгаменському псалтиконі (Cod. Laur. Ashburn. 64, арк. 142 – 143) і трьох давньоруських кондакарях: Успенському (ГИМ, Усп. 9, арк. 139 зв.–140зв.), Троїцькому (РГБ, Тр. 23, арк. 70зв.–71зв.), Синодальному (ГИМ, Син. 777).

Цей кондак трапляється в українських і білоруських нотолінійних ірмолях (наприклад, у Межигірському Соф. 112 / 645, арк. 189–189зв.).

«Рукописанного образа» («Χειρόγραφον εικόνα») *Неділя святих праотців і святих отців (кондак)*

На модель цього кондака розспівано два кондаки: отцям Сьомого Вселенського Собору «Иже из Отца возсѣавъ Сынъ» (неділя після 11 жовтня); перенесенню мощей безсрібників Кира та Іоана «Великое врачество» (28 червня).

ГЛАС 8

«Възбранной Воеводѣ» («Τῆ Ἦλερμάχῳ Στρατηγῶ») *Похвала Богородиці; Благовіщення, 25 березня (кондак)*

За рубриками Студійського уставу кондак виконували на Благовіщення. Він є в Ашбурнгаменському псалтиконі (Cod. Laur. Ashburn. 64, арк. 108–109), у шістьох давньоруських кондакарях: Типографському (ГТГ, К–5349, арк. 58зв.–59), Благовіщенському (РНБ, Q.п.І.32, арк. 36 зв.–37зв.), Успенському (ГИМ, Усп. 9, арк. 78–79), Троїцькому (РГБ, Тр. 23, арк. 34–35), Погодінському (РНБ, Погод. 43, арк. 16) та Синодальному (ГИМ, Син. 777), у мінеях XI–XIV ст. В деяких октоїхах Студійської доби цей кондак позначений як самоподобний сідален (РНБ, Соф. 122; РНБ, Соф. 123). Згідно Єрусалимського уставу, піснеспів по-особливому (на середині храму, «съ сладкопѣніем», «косно») багаторазово виконували на Утрені в суботу Похвали Богородиці. Цей кондак різних напівів (болгарський, сербський, руський, київський, межигірський, острозький, простий, грецький) поширений у більшості українських і білоруських нотолінійних ірмолях.

«Яко начатки естества» («Ὡς ἀρχὴς τῆς φύσεως») *Неділя Всіх Святих (кондак)*

Кондак віднайдений в Ашбурнгаменському псалтиконі (Cod. Laur. Ashburn. 64, арк. 149 зв.–150 зв.) і трьох слов'яно-руських кондакарях: Троїцькому (РГБ, Тр. 23, арк. 76–77), Синодальному (ГИМ, Син. 777), Успенському (ГИМ, Усп. 9, арк. 143–143 зв.). В епоху Студійського уставу цей піснеспів також виконував функцію самоподобного сідалну Октоїха (РНБ, Соф. 122).

«Аще и во гробъ съшель» («Εἰ καὶ ἐν τάφῳ κατήλθε») *Воскресіння Христове (кондак)*

У візантійській літургійній практиці він є ідіомелоном, хоч це не зазначено в леммах (Cod. Laur. Ashburn. 64, арк. 129 зв.–130зв.). Проте у слов'яно-руській оригінальній гімнографії Студійської доби за його моделлю розспівано кондак кн. Борисові й Глібу (це найдавніший оригінальний давньоруський кондак, відомий з кінця XI ст.). У Єрусалимську добу на модель кондака Воскресіння розспівано кондак Іверській іконі Богородиці «Аще и в море ввержена» (13 жовтня). Кондак Пасхи зустрічається в окремих українсько-білоруських нотолінійних ірмолях.

Підсумовуючи, зазначимо, що нами визначено основний *репертуар кондаків* найбільшим святам і святим упродовж церковного року, починаючи від вересня до

серпня. Зауважено, що окремі кондаки доби Студійського уставу десь у XV–XVI ст. зникають з міней, натомість з'явилася низка нових кондаків, притаманних епосі Єрусалимського уставу, насамперед новим канонізованим святим і чудотворним іконам Пресв. Богородиці.

Кожен рукописний і стародрукований Анфологійон має свій індивідуальний репертуар кондаків, чисельність яких коливається від трьох десятків до кількох сотень. Ступінь повноти репертуару залежить від місця створення книги та її призначення (парафіяльний храм, собор або монастир). Еортологічним ядром Міней празничної є служби дванадесятих празників.

На основі віднайдених матеріалів можна прослідкувати взаємодію трьох різних жанрів тропарної генези: кондаків, тропарів і сідальнів. Більшість кондаків Міней празничної зберегла своє жанрове визначення, глас, подобен і приурочення. Кондак Передсвята Стрітєннє «Ликъ ангельский» (глас 1, подобен «Объатїа Отча») в Єрусалимську епоху став самогласним *сідальном* Стрітєннє і почав виконуватися після першої кафїзми на службі цього свята. Причини зміни жанрової приналежності цього піснеспіву (як і його попередньої моделі) потребують подальшого осмислення. Кондак Благовіщеннє, присутній у кондакарях і мінеях Студійської епохи, міститься у тріодях постових і мінеях Єрусалимської епохи (як кондак Суботи Похвали Богородиці і Благовіщеннє).

У контексті гимнографічного репертуару зазначених великих свят нами віднайдено кілька моделей кондаків, за взірцем яких створено мінейні сідальни. Наприклад, «на подобен» кондака Богоявленнє «Явилса еси днесь вселеннїи» (4 гласу) створено сідальни свт. Миколаю «Върнымъ заступникъ бываа», Трьом святителям «Премудрыи учителїе», апп. Петру і Павлу «Свѣтолучными сїанїи», Усікновіннїю «Свѣтлую твою памать». Відзначено й зворотний міжжанровий зв'язок: мінейні кондаки, написані за моделями сідальнів (трапляються рідше). Найпоширенішим сідальном-моделлю для кондаків є сідален Стрітєннє «Ликъ ангельский» 1 гласу.

Слід зазначити, що подібні приклади взаємодії зазначених жанрів тропарного типу нами виявлено і на матеріалі Тріоді²².

Найуживанішими гласами для мінейних кондаків є 2, 4, 8 і 3; менш уживаними – 1 і 6. У мінеях Єрусалимської доби нами не віднайдено жодного кондака 5 гласу. Найуживанішими моделями для розспівування мінейних кондаків є самоподобні кондаки 2 гласу: «Вышнихъ ища» (Симеону Стовпнику), 4 гласу – «Явилса еси днесь» (Хрещеннє), «Вознесыйса на Крестъ волею» (Воздвиженнє), 8 гласу – «Възбранной Воеводѣ» (Благовіщеннє і Похвала Богородицт), 3 гласу «Дѣваа днесь Пресушествєннаго раждаетъ» (Різдво Христовє).

Інципітарій кондаків з анфологійонів Київської митрополії Єрусалимської доби, укладений за календарем, містить окремий список самоподобних моделей, за якими розспівано велику кількість подобних кондаків. Неабияке значення

²² Жулковський Б. Кондаки у Тріодях Київської митрополії доби Єрусалимського Типікону (самогласні, самоподобні, подобні) // Студії мистецтвознавчі / гол. ред. Г. А. Скрипник. – Київ, 2014. – № 1. – С. 101–115.

самоподобних кондаків для літургічної практики полягає в тому, що на їх моделі розспівано десятки кондаків не лише празничної, а й служебної Мінеї (останні містять в леммах відповідні вказівки).

Так як багато самоподобних кондаків (і частину сідальнів) було занотовано в українських і білоруських нотолінійних Ірмолоях з кінця XVI ст. (а також у руських невменних кондакарях і візантійських джерелах), це дозволяє *реконструювати повний репертуар* піснеспівів цього виду та дослідити його як окрему жанрову підсистему, встановивши міжжанрові зв'язки кондаків і сідальнів.

Bohdan Zhulkovskiy. The Repertoire of Idiomela, Automela and Prosomoia Kontakia in the Ukrainian Anthologia. *The interconnection of oral and written representation in Byzantine hymnography and its Slavic-Rus reception are expressed in its fullest in prosomoia («na podoben») singing system. The prosomoia («na podoben») singing in the hymnography of Byzantine-Slavonic rite is the most indicative for three genre groups, as sticheras, exapostilaria, troparia (kontakia and kathismata). The majority of eight-mode genres are divided into three categories (the first two reflect a written form of chant representation, the last one – an oral form):*

1) *idiomela («samohlasni») – they have original metrics and tunes and they don't serve as models for other chants of the same genre group;*

2) *automela («samopodobni») – they have original metrics and tunes and serve as models for other chants of the same genre group;*

3) *prosomoia («podobni») – they do not have original metrics and melodies and are sung according to the model of automela of the same genre group.*

The manuscripts without musical notation and incunabulas of Anthologia (Festal Menaia) of Kyiv Metropolia reflect the system of models («na podoben») for sticheras, kontakia, kathismata (sedalny), photagogika and exapostilaria.

The kontakia of the 15th–19th centuries have in their lemmas indications of mode (echos, «hlas»), the incipit of prosomoion or automelon. What is more, they are divided into lines and columns with the help of high or low fullstops, colons, semicolons, comas, asterisks, crosses. It is evident that the kontakia model system existed in the Jerusalem epoch and it is not enough to study it on the materials from Old Russian Kondakars.

Liturgical manuscripts and old printings of the 14th–15th centuries are a connecting link between the neumatic parchment manuscripts of Kievan Rus and Ukrainian-Belarusian staff-notated Irmologions of early modern times. Because almost no Ukrainian books with neumatic notation survived, it is just books without notation that serve as main sources for researches of the «transition period» of Ukrainian liturgical chant art.

The repertoire of great feast days' kontakia by Kyiv Metropolia's Anthologia of Jerusalem epoch was reconstructed. There are three types of kontakia were distinguished: idiomela, automela and prosomoia. The incipitary of automela kontakia and certain kathismata with designation of note sources was compiled. The above-mentioned makes reconstruction of complete present type canticles' yearly repertoire possible.

The repertoire of kontakia from Ukrainian Anthologia without notation and staff-notated Irmologions show the interrelation between oral and written traditions. The aspect of their singing can not be solved with the help of these books, as there is no «Podobniki» of kontakia. However, on the basis of known notated kontakia models (of Bulgarian and Kievan chants) from Ukrainian notated Irmologions the whole repertory.

Keywords: *Kontakion, Kathisma, Troparion, manuscript, old print book, Typikon Anthologion, Festal Menaion, staff-notation Heirmologion, idiomelon, automelon, prosomoion.*

Література

1. Аріскіна Н. Походження жанру світільна та екзапостиларія: історико-літургічний аспект // Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. – Київ, 2006. – Вип. 41. – С. 151–165. – [Старовинна музика: сучасний погляд. – Книга 2].
2. Артамонова Ю. Песнопения-модели в древнерусском певческом искусстве XI–XVIII веков. – Дисс. ... канд. искусствоведения. – Москва, 1998. – 148 с.
3. Василик В. В. Происхождение канона : История. Богословие. Поэтика. – Санкт-Петербург, 2006. – 306 с.
4. Владышевская Т. Ф. Типографский Устав и музыкальная культура Древней Руси XI–XII веков // Типографский Устав : Устав с Кондакарем конца XI – начала XII века. – Москва : Языки слав. культур, 2006. – Т. 3 : Исследования. – С. 109–201.
5. Грузинцева Н. В. Стихиры-самогласны Триодного Стихираря в древнерусской рукописной традиции XII–XVII вв. – Автореф. дисс. ... канд. искусствоведения. – Ленинград, 1990. – 26 с.
6. Жулковський Б. Кондак як гімнографічний жанр: літургічні та музикознавчі аспекти // Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. – Київ, 2013. – Вип. 109. – [Старовинна музика – сучасний погляд. – Кн. 6].
7. Жулковський Б. Кондаки у Тріодях Київської митрополії доби Єрусалимського Типікону (самогласні, самоподобні, подобні) // Студії мистецтвознавчі / ІМФЕ; гол. ред. Г. А. Скрипник. – Київ, 2014. – № 1. – С. 101–115.
8. Кривко Р. Н. Славянские Служебные Минеи как источник по византийской гимнографии // Христианский Восток. – Санкт-Петербург; Москва : Индрик, 2013. – Т. 6 (XII). – С. 378–390.
9. Момина М. А. Самоподобные песнопения (автоцела) в церковнославянских богослужебных рукописях // Русь и южные славяне : Сб. ст. к 100-летию со дня рождения В. А. Мошина (1894–1987). – Санкт-Петербург, 1998. – С. 165–176.
10. Никифорова А. Ю. Из истории Минеи в Византии : Гимнографические памятники VIII–XII веков из собрания монастыря святой Екатерины на Синае / А. Ю. Никифорова. – Москва, 2012. – 397 с.
11. Никифорова А. К вопросу о происхождении служебной Минеи: о структуре, составе и месяцеслове служебных Миней IX–XII веков из библиотеки монастыря в мц. Екатерины на Синае // Материалы международной научно-богословской конференции «Россия – Афон : Тысячелетие духовного единства». – Москва, 2008. – С. 380–389.
12. Никифорова А. Подобны в византийской гимнографии. Этапы развития (на материале воскресных, рождественских, богоявленских песнопений) // Przegląd Wshodnioeuropejski. – Olsztyn, 2014. – № V / 1. – S. 199–212.
13. Турилов А. А., Статис Г., Никитин С. И. Анфологион // Православная Энциклопедия. – Москва, 2001. – Т. 3. – С. 10–11.
14. Хевсуриани Л. Иадгари // Православная Энциклопедия. – Москва, 2009. – Т. 20. – С. 419–424.
15. Школьник И. Г. Византийская стихира V–XII веков (музыкальный и литургический аспекты). – Автореф. дисс. ... канд. искусств. – М., 1994. – 27 с.

16. Ясиновський Ю. Нотний Ірмологіон як тип рукописного кодексу: питання структурної організації тексту // До джерел / Ad fontes: Збірник наук. праць на пошану Олега Купчинського з нагоди його 70-річчя. – Київ; Львів, 2004. – Т. 1. – С. 394–406.
17. Haas M. Modus als Skala – Modus als Modellmelodie : Ein Problem musikalischer Überlieferung in der Zeit vor den ersten notierten Quellen // Palaeobyzantine Notations / Edd. J. Raasted and C. Troelsgård. – Hernen, 1995. – Т. I. – P. 11–32.
18. Jung A. The Kathismata in the Sophia Manuscript Kliment Okhridski // Cahiers de l'Institut du Moyen Âge Grec et Latin. – Copenhagen, 1991. – № 61. – P. 47–77.
19. Levy K. An Early Chant for Romanus: Contacium Trium Puerorum? // Classika et Mediaevalia. – Copenhagen, 1961. – Vol. 12. – P. 172–175.
20. Raasted J. An Old Melody for Τῆ Ἡμερᾶς Στρατηγῶ // Studi di musica bizantina : In onore Giovanni Marzi. – Lucca, 1995. – P. 3–14.
21. Raasted J. Kontakion Melodies in Oral and Written Tradition // The Study of Medieval Chant : Paths and Bridges, East and West : In Honor of Kenneth Levy / Ed. P. Jeffery. – Cambridge, 2001. – P. 281–289.
22. Raasted J. Zur Melodie des Kontakions Ἡ Παρθένος σήμερον // Musica Antiqua Europae Orientalis : Acta Scientifica. – Bydgoszcz, 1982. – Vol. 5. – P. 191–204.
23. Troelsgård C. An Early Constantinopolitan Sticherarion MS Leukosia, Archbishopric of Cyprus, Mousikos 39, and its notated Exaposteilaria Ansatasima // Paleobyzantine Notations. – Hernen, 1999. – Т. II. – P. 159–172.
24. Troelsgård C. The Exaposteilaria Anastasima with Round Notation in MS Athos, Iberon 953 // Studi di musica bizantina : In onore Giovanni Marzi. – Lucca, 1995. – P. 15–28.
25. Troelsgård C. The Repertories of Model in Byzantine Musical Manuscripts // Cahiers de l'Institut du Moyen Âge Grec et Latin. – Copenhagen, 2000. – № 71. – P. 3–27.
26. Schidlovsky N. G. The Notated Lenten Prosomoia in the Byzantine and Slavic traditions. – Thesis ... Ph.D. (Musicology). – Princeton, 1983. – XVI + 343 p.
27. Wolfram G. Ein neumiertes Exaposteilarion Anastasimon Konstantins VII // Byzantios : Festschrift für Herbert Hunger zum 70. – Wien, 1984. – S. 333–338.

